

Топорецька Зоряна Миколаївна – докторка юридичних наук, доцентка, головна наукова співробітниця науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2441-4852>
zoriana_t@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/162-180>

Початок досудового розслідування та обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор

Метою статті є всебічний криміналістичний аналіз особливостей початкового етапу досудового розслідування незаконної діяльності у сфері організації або проведення азартних ігор, спрямований на встановлення криміналістичних закономірностей виникнення, накопичення, фіксації та використання первинної інформації про злочин, а також на формування оптимальних методичних підходів до документування слідової картини цього виду протиправної діяльності. У статті розкрито специфіку джерел первинної інформації, серед яких домінують заяви та повідомлення громадян, дані оперативно-розшукової діяльності, результати самостійного виявлення правопорушення правоохоронними органами, а також електронні дані та цифрові сліди, притаманні сучасному онлайн-гемблінгу. Особлива увага приділена криміналістичному значенню способів маскування нелегальних гральних закладів, використанню спеціалізованого програмного забезпечення, технічних засобів дистанційного доступу, серверної інфраструктури, а також платіжних сервісів, які дозволяють організаторам приховувати реальні обсяги діяльності та ускладнюють вилучення релевантних доказів на початковій стадії розслідування. Проаналізовано зміст предмета доказування у справах цієї категорії, що включає встановлення способу вчинення злочину, структури та ролей учасників організованих груп, механізму функціонування гральних платформ та характеру матеріальних, електронних і логічних слідів, які потребують негайного відшукування та фіксації. Окреслено ключові проблеми, пов'язані з високою латентністю незаконного грального бізнесу, мобільністю його технічних елементів, транснаціональністю онлайн-інфраструктури, а також зі складністю локалізації місця вчинення правопорушення в цифровому середовищі. На основі отриманих результатів сформульовано криміналістичні рекомендації щодо оптимізації тактики початкових слідчих дій, підвищення ефективності легалізації оперативної інформації та забезпечення належного документування структури й механізму функціонування незаконних азартних сервісів. Запропоновані положення мають важливе значення для вдосконалення методики розслідування цього виду злочинів і можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях та практичній діяльності органів досудового розслідування.

Ключові слова: початок кримінального провадження, обставини, які підлягають доказуванню, гральний бізнес, азартна гра, кримінальне провадження.

Вступ

Сучасні безпекові виклики, що поставили перед Україною у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ, значною мірою визначають зміни у сфері державного управління, регулювання економіки та забезпечення національної безпеки. Одним із малодосліджених, але надзвичайно актуальних сегментів у цьому контексті є трансформація грального бізнесу в умовах воєнного стану, зокрема, в частині його використання як інструменту організованої злочинності, корупційного впливу та гібридної агресії.

Протягом останніх років гральна індустрія в Україні зазнала глибоких структурних змін. Гральний бізнес, особливо в умовах глобалізації та цифрової трансформації, давно вийшов за межі простої розваги та набув рис потужного економічного, соціального й навіть політичного феномену. У мирний час він виступає важливим джерелом доходів до бюджету, але в умовах війни та дестабілізації – перетворюється на інструмент організованої злочинності, канал фінансування агресора й джерело загроз національній безпеці. В умовах війни сфера грального бізнесу перетворилася на один із інструментів не лише фінансових зловживань, але й прямого підриву безпеки держави через витік конфіденційної інформації, легалізацію злочинних доходів та маніпуляції із вразливими категоріями громадян.

У період з 2021 по травень 2025 року за ст. 203-2 було зареєстровано 820 кримінальних проваджень. Найбільше таких справ було відкрито у 2021 році – 267, після чого спостерігається зниження активності: 174 провадження у 2022 році, 164 – у 2023 та 175 – у 2024 (Погорецький та ін, 2024, с. 288). За перші п'ять місяців 2025 року зареєстровано 40 проваджень. Проте статистика переданих до суду справ свідчить, що багато проваджень «розвалюються» на стадії досудового розслідування. Так, за 2021 рік до суду передано 44 справи, за у 2022 році – лише 4, у 2023–17, у 2024–38, водночас

за 5 місяців 2025 року до суду передано лише 2 справи. Це може свідчити про недостатній рівень професійної обізнаності практичних працівників органів досудового розслідування щодо специфіки організації та тактики розслідування зазначеного виду кримінальних правопорушень, Зокрема, про специфіку маскування злочинної діяльності під легальні форми бізнесу, використання сучасних технологій для дистанційного надання гральних послуг, а також динамічну трансформацію схем функціонування незаконних гральних закладів. Відсутність глибоких теоретичних знань та практичних навичок у сфері застосування методів криміналістичної техніки, тактики та методики саме для розслідування злочинів у сфері грального бізнесу може значною мірою ускладнювати процес розслідування та знижувати його ефективність у боротьбі з цим вкрай латентним, високоорганізованим та глибоко професійним видом злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню питань розслідування незаконного грального бізнесу присвячені роботи небагатьох вітчизняних вчених. Так, Савченко А.В. аналізував кваліфікацію незаконного грального бізнесу у кримінальному праві (2010, с. 40), а Рябчук С.В. зосередився на кримінологічних характеристиках та методах запобігання нелегальному гральному бізнесу (2018), а Макаренко В.С. розглядала питання соціальної небезпеки незаконного грального бізнесу (2019, с. 77). Вознюк А.А. та Пиняга Р.О. розглядали питання протидії злочинам, які пов'язані з нелегальним гральним бізнесом (2012, с. 96). Окрему увагу питанням оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної протидії і організації розслідування незаконного зайняття гральним бізнесом приділяв колектив авторів за нашої участі, а також Погорецький М.А. (Погорецький, Топорецька, 2015; Погорецький, Топорецька, 2013, с. 215; Погорецький, Топорецька, 2014,

с. 34), Чернявський С.С., Сергеева Д. Б (Погорецький та ін., 2015). Але їх роботи засновані на редакції статті 203–2 КК України, яка існувала в період заборони гравального бізнесу і зазнала суттєвих змін в 2020 році. Питання дослідження обставин, які підлягають доказуванню стороною захисту в кримінальному провадженні незаконної організації чи проведення азартних ігор залишаються недослідженими. Враховувати, що сучасні злочини у сфері гравального бізнесу це не лише порушення економічного порядку, а й частина загальної архітектури організованої злочинності, яка має чітку ієрархічну структуру, стабільний склад, систему змови та розподілені ролі. Усе це вимагає системного перегляду підходів до розслідування таких злочинів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є комплексний аналіз особливостей початку досудового розслідування незаконної діяльності у сфері організації або проведення азартних ігор, визначення специфіки надходження первинної інформації про злочин, проблем правозастосування, а також окреслення ключових напрямів підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування у виявленні та документуванні таких кримінальних правопорушень.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- 1) проаналізувати приводи та підстави для початку кримінального провадження згідно з вимогами кримінального процесу;
- 2) визначити особливості початку досудового розслідування незаконної діяльності у сфері організації або проведення азартних ігор;
- 3) встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях про незаконну діяльність у сфері організації або проведення азартних ігор та здійснити їх детальну характеристику.

Матеріали та методи

У процесі підготовки статті було використано сукупність нормативних,

теоретичних та емпіричних джерел, що забезпечили комплексний криміналістичний аналіз особливостей початку досудового розслідування незаконної діяльності у сфері організації або проведення азартних ігор. До матеріалів дослідження віднесено: положення кримінального процесуального законодавства України, відомчі нормативні акти, судову та слідчу практику, окремі узагальнення правоохоронних органів, а також наукові публікації з криміналістики, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності.

За для досягнення поставленої мети дослідження та з урахуванням завдань дослідження мною застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Метод аналізу та синтезу застосований для вивчення криміналістичної природи джерел первинної інформації про злочин, структури слідової картини незаконного гравального бізнесу та особливостей його маскуваності. Порівняльно-правовий метод використаний для зіставлення різних форм отримання інформації про кримінальне правопорушення, а також для визначення криміналістичних відмінностей між традиційними та інтернет-формами незаконної організації азартних ігор. Системно-структурний метод застосований для дослідження структури криміналістичного предмета доказування, зокрема для встановлення взаємозв'язку між способом учинення злочину, його слідовою картиною та організаційно-технічними передумовами діяльності гравальних закладів. Метод моделювання використаний для реконструкції типових ситуацій початкового етапу розслідування та формування узагальнених слідчих версій щодо механізму функціонування незаконних ігрових закладів або онлайн-платформ. Емпіричний метод узагальнення слідчої та судової практики дав можливість виокремити типові проблеми, з якими стикаються детективи та слідчі під час виявлення, фіксації та перевірки інформації про незаконну гравальну діяльність,

а також визначити характерні криміналістичні закономірності.

Виклад основного матеріалу

Початок досудового розслідування незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор має певні особливості, які обумовлюються способами вчинення цього злочину (організація, проведення або надання можливості доступу до азартних ігор), високою латентністю злочину (різноманітними способами приховування злочину, маскування під законну діяльність, використання новітніх технологій) та складністю встановлення особи злочинця.

Відповідно до ст. 214 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Незаконний гральний бізнес не відноситься до справ приватного обвинувачення відповідно до ст. 477 КПК України, адже потерпілий в цій категорії справ взагалі не виділяється. Таким чином приводом для внесення відомостей незаконний гральний бізнес і відповідно початку досудового слідства є: заяви чи повідомлення про вчинення цього злочину або ж самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення цього злочину.

Заяви, повідомлення про незаконний гральний бізнес, як правило, надходять від громадян, які проживають поряд, а також членів сімей та родичів самих гравців в азартні ігри з метою припинити їх участь у цьому.

Відповідно до ч. 1 ст. 60 КПК України заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або по-

відомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим. Заявник має право: отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань; подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи; отримати інформацію про закінчення досудового розслідування (КПК України, 2012).

Бувають випадки, коли заяви подаються так званими конкурентами у бізнесі, які підписуються сторонніми особами, що не мають жодного відношення чи зацікавленості у цьому, за окрему плату. Заяву також іноді подають «номінальні» організатори грального бізнесу чи працівники гральних закладів, які бояться притягнення їх до кримінальної відповідальності і бажають припинити злочинну діяльність.

Як зазначає Ю.М. Грошевий, заява (повідомлення) про злочин – це направлена органам досудового розслідування (органам дізнання, досудового слідства, прокурору) чи до суду, інформація про злочин, що засвідчена певною особою (заявником), яка вважає себе непричетною до його вчинення (Грошевий, 2009, с. 8).

На думку В.С. Зеленецького заява (повідомлення) про злочин повинна містити хоча б один з двох елементів:

а) інформацію про ознаки злочину. Наприклад, заявник повідомляє про гральний бізнес, але просить не притягувати винного гравця чи працівника грального закладу (яким є один з його близьких родичів) до відповідальності;

б) прохання про притягнення яких-небудь осіб до кримінальної відповідальності незалежно від повноти викладення інформації про вчинений злочин (Зеленецький, 1998, с. 18). Навіть якщо в такій заяві не містяться достатні дані про наявність ознак злочину, вона тягне за собою обов'язок прийняти її та зареєструвати і почати досудове слідство, у процесі якого і будуть вста-

новлені фактичні дані, які свідчать про вчинення злочину. Такі заяви зазвичай подають конкуренти по бізнесу, які точно знають особу організатора грального бізнесу (конкурента) і бажають усунути з ринку його гральний заклад.

У відповідності до ст. 216 КПК України розслідування цього злочину належить до підслідності детективів органів Бюро економічної безпеки України, отже такі заява чи повідомлення повинні бути подані до них або ж до прокурора, якому відповідно до ч. 7 ст. 214 КПК України надається право зареєструвати таку заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення та внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Оскільки КПК України не передбачає форму, зміст, обов'язкові елементи чи реквізити такої заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, незалежно від повноти викладу фактичних даних, форми їх подачі (усно, письмово), орган розслідування зобов'язаний прийняти та зареєструвати таку заяву, повідомлення, відмова в її реєстрації та прийнятті з будь-яких причин згідно ч. 4 ст. 214 КПК України не допускається.

Заяви або повідомлення про незаконний гральний бізнес фізичних осіб можуть бути усними або письмовими, а юридичних осіб (їх посадових осіб) – повинні бути викладені лише в письмовій формі. Оскільки КПК України не містить порядку прийняття таких заяв, повідомлень про злочин, детально порядок прийняття таких заяв кожним з органів розслідування врегульовують окремі інструкції.

Бюро економічної безпеки України керується Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України (Інструкція, 2022). Так, Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення має містити такі відомості: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності)

заявника, адресу місця проживання, підпис. У разі подання заяви чи повідомлення працівником (службовою або посадовою особою) підприємства, установи чи організації зазначаються також посада, найменування та адреса місцезнаходження такого підприємства, установи, організації, контактний номер телефону; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених заявником. Якщо заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення подається заявником в усній формі, детектив складає протокол прийняття заяви / повідомлення про кримінальне правопорушення, який підписують детектив та заявник. Форма такого протоколу також передбачена Інструкцією.

Анонімні заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення розглядаються БЕБ за умови, що відповідна інформація стосується конкретної особи, містить фактичні (об'єктивні) дані та можуть бути перевірені. При незаконному гральному бізнесі анонімні заяви можуть подаватися працівниками грального закладу чи іншими особами, які бояться свого викриття (наприклад, гравцями, які програли великі суми). Вказана анонімна заява (повідомлення) може в майбутньому бути джерелом інформації при необхідності встановити свідків чи співучасників злочину. Першоджерелом речового доказу є сам предмет, тому анонімність речового доказу не впливає на його доказове значення, він може бути використаний для пошуку його автора за почерком чи іншими слідами на документі, який при розслідуванні зможе надати показання (Нор, 1978, с. 111). Крім того письмове анонімне повідомлення про вчинення злочину конкретною особою може бути речовим доказом у справі про злочин, передбачений ст. 383 КК України (завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину).

У разі самостійного виявлення детективом, службовою (посадовою) особою іншого підрозділу БЕБ обставин, що

можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, складається повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення. Повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення реєструється діловим структурного підрозділу БЕБ, що здійснює досудове слідство і дізнання, та невідкладно передається для розгляду керівнику відповідного підрозділу детективів, згідно з функціональними обов'язками. До повідомлення (рапорту) про виявлене кримінальне правопорушення можуть бути додані матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, які формуються у справу.

Зокрема, до Підрозділу детективів ТУ БЕБ у місті Києві надійшов рапорт працівника Управління детективів із стратегічного захисту економіки про те, що за адресою: м. Київ, бульвар Чоколівський, 6 незаконно функціонує заклад з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет (Ухвала, 2024).

За умови наявності обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, детектив невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, вносить відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Крім того, згідно ч. 2 ст. 214 КПК України в Україні діє спеціальне Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Воно затверджується Генеральною прокуратурою України за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства. Розділ II Інструкції визначає, які відомості вносяться до Реєстру, отже це є інформацією, яку в обов'язковому порядку необхідно буде отримати від заявника.

Крім того, ч. 5 ст. 214 КПК України передбачає, що до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості

про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань (Положення, 2020).

Отже, хоча КПК України не визначає переліку інформації, яка повинна міститися в такій заяві чи повідомленні, проте у випадку відсутності якогось з перерахованих у ст. 214 КПК України елементів, які вносять до реєстру, вона не може бути внесена до реєстру і бути проводом для початку розслідування.

Працівники грального закладу (колишні працівники) чи «номінальні» організатори можуть подавати заяву у випадку, якщо не бажають продовжувати злочинну діяльність чи хочуть пом'якшити собі покарання за цей злочин, оскільки не відігравали серйозної ролі і не робили складних організаційних дій на його вчинення.

Стимулом для волевиявлення до повідомлення правоохоронних органів вчинення ним цього злочину лежать різноманітні фактори, які за характером мотивації можна поділити на: а) внутрішні фактори особи, яка з'явилася з повинною, що визначають мотивацію її поведінки (страх

перед кримінальним покаранням, прагнення до безпеки, душевного комфорту, страх за безпеку сім'ї, сором перед знайомими тощо); б) зовнішні фактори: зміна законодавства і посилення кримінальної відповідальності за даний злочин та визнання цього злочину особливо тяжким, притягнення до кримінальної відповідальності знайомих, постійні перевірки гральних закладів, осуд родичами такої діяльності тощо). Зокрема, як зазначає М.Є. Григор'єва, явка з повинною є одним із видів позитивної післязлочинної поведінки, оскільки, є однією з підстав звільнення від кримінальної відповідальності (2007, с. 7).

Іншим приводом для початку досудового розслідування відповідно до ст. 214 КПК України є самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно такі відомості можуть бути отримані: в результаті безпосередньої діяльності слідчого (детектива) (зокрема у випадку розслідування ним інших злочинів чи виконання оперативними підрозділами доручень щодо проведення певних слідчих (розшукових) дій); від оперативно-розшукових органів в результаті проведення ними ОРД; з інших джерел (ЗМІ, повідомлення в мережі Інтернет, оголошення тощо) (Топорецька, 2015, с. 119). З початком повномасштабного вторгнення ворога гравців в азартні ігри почали активно вербувати та використовувати для вчинення підривної діяльності на території нашої держави, тому факти незаконного грального бізнесу можуть бути виявлені також органами безпеки під час здійснення ними розвідувальної діяльності чи розслідування злочинів проти держави.

Також гральний бізнес часто пов'язаний з діяльністю організованих злочинних груп та іншими злочинами, такими як ухилення від сплати податків, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, шахрайство, підроблення документів тощо (Топорецька, 2017, с. 119).

Під час розслідування цих злочинів слідчий чи працівники оперативних підрозділів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій отримують інформацію про вчинення незаконного грального бізнесу. У цьому випадку джерелом, в якому будуть міститися відомості про вчинення цього злочину, які можуть бути внесені до Єдиного реєстру, є документи, в який міститимуться вказані відомості.

У випадку виявлення незаконного грального бізнесу при розслідуванні інших злочинів відповідно до ст. 216 та 217 КПК України такі матеріали об'єднуються в одне провадження та розслідуються слідчим, який виявив цей факт і якому підслідний цей злочин. Якщо ж його виявлено слідчим інших органів, яким не підслідний цей злочин, він виділяється в окреме провадження і передається за підслідністю, а у випадку неможливості такого виділення прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів. При цьому, рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором (Топорецька, 2014а, с. 180).

Повідомлення, оприлюднені в медіа є поширеним приводом для виявлення ознак незаконного грального бізнесу. Медіа (засіб масової інформації) – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою (ст. 1 Закону України «Про медіа») (Закон № 2849, 2022).

Досить часто такі повідомлення про гральний бізнес з'являються по телебаченню, на ютуб-каналах, блогах, в мережі Інтернет на спеціальних платформах журналістських розслідувань. Цінність такої інформації в тому, що журналісти можуть надати відеозапис з зафіксованим процесом вчинення злочину (Топорецька, 2014б, с. 187). Часто власники інших гральних закладів, які є конкурентами у бізнесі спеціально повідомляють

журналістам про нелегальний заклад чи спеціально укладають з ними угоди, щоб за допомогою журналістів викрити діяльність конкурентів. Ці особи дуже часто самі надають журналістам первинну інформацію про злочин (спосіб вчинення, адреси гральних закладів, імена організаторів тощо). Таким чином розміщені статті чи відео сюжет є джерелом інформації для БЕБ, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Без сумніву, що отримана інформація щодо незаконного грального бізнесу потребує перевірки, оскільки часто досить складно відрізнити азартну гру від неазартної, оскільки межа між такими іграми є дуже тонкою. Тому КПК України передбачає при внесенні в реєстр відомостей про кримінальне правопорушення встановлення попередньої кваліфікації злочину та фіксації в реєстрі інформації про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

У процесі досудового розслідування слідчому необхідно встановити основні ознаки азартної гри: ставка, виграш та випадковість, факти організації, проведення та надання можливості доступу до таких азартних ігор та інші обставини, які підлягають встановленню та доказуванню відповідно до ст. 91 КПК України. Вони складають предмет доказування та мають бути встановлені в будь-якому кримінальному провадженні. Але цей загальний для усіх випадків перелік необхідно деталізувати з урахуванням особливостей криміналістичної характеристики цього злочину.

У кримінальних провадженнях про незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор підлягають встановленню такі обставини.

Подія кримінального правопорушення. При вчиненні незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор до події кримінального правопорушення в першу чергу відно-

сять форму та спосіб вчинення цього злочину та час і місце його вчинення. Форми і способи вчинення незаконного грального бізнесу описані нами в розділі криміналістична характеристика. Для їх встановлення детективу необхідно відповісти на такі питання.

- *Хто, коли й за яких обставин повідомив про незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор і що саме було повідомлено?*

Від того, хто і яким чином повідомив про вчинення цього злочину, чи можливо він був виявлений правоохоронними органами самостійно, залежить кількість первинної інформації, яка матиме доказове значення.

Зокрема, якщо про факт вчинення злочину повідомляють у медіа, до такого повідомлення зазвичай додаються матеріали фото чи відео фіксації вчинення цього злочину. Так, при встановленні факту запису факту вчинення цього злочину на аудіо чи відео носій, необхідно вжити заходів до дослідження вказаних джерел інформації з чого почати досудове розслідування. Дослідження питань, пов'язаних зі змістом фото чи відеозапису, сприятимуть розшуку злочинців.

Якщо ж інформація отримана від працівників грального закладу, детективу насамперед слід звернути увагу на отримання так званої «внутрішньої» інформації про особливості організації азартних ігор, особу організатора, наявність співучасників, порядок роботи закладу тощо. Якщо таке повідомлення надійшло від інших осіб, то основну увагу слід приділити встановленню джерела отриманої ними інформації.

Якщо матеріали та інформація надійшли від оперативних підрозділів необхідно подбати про легалізацію отриманої інформації та надання їй процесуальної форми (Погорецький, Топорецька, 2014, с. 34).

- *У якій формі було вчинено цей злочин* (Топорецька, 2020, с. 103): *організація азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності*

з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону; проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону; організація закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет; функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет?

Зазвичай слідова картина, перед якою опиняється детектив на місці події, одразу не дає можливості визначити, у якій формі було вчинено цей злочин. Плануючи діяльність з розслідування фактів незаконного грального бізнесу, детектив повинен висунути всі можливі версії, що не суперечать вже зібраній інформації, не обмежуючись якою-небудь однією.

Перевірити висунуті версії допоможуть насамперед сліди, які залишилися на місці злочину, а також повідомлення свідків, підозрюваних, заявників тощо (працівників грального закладу, гравців, осіб, які працюють чи проживають поряд).

• Які основні способи дій злочинців?

Час, місце і спосіб вчинення кримінального правопорушення тісно пов'язані й у визначеній мірі обумовлюють один одного. Способу вчинення кримінального правопорушення традиційно надається більш суттєве значення, тут традиційно потрібно встановити обставини, які характеризують дії з підготовки, вчинення та приховання цього злочину. Також не слід забувати, що дії з підготовки до проведення азартних ігор одночасно є діями по організації грального бізнесу, що є самостійним складом цього злочину. Від того, наскільки повно буде досліджений спосіб вчинення цього злочину, багато в чому залежить ефективність розшуку злочинців, а також успішність дослідження інших обставин вчиненого кримінального правопорушення, визначення, чи має місце мережа гральних закладів, яка кількість осіб має доступ до азартних ігор.

Крім того, за способом дій злочинців (кожного з них окремо чи всієї групи в цілому) можна встановити, хто саме вчинив кримінальне правопорушення, чи мала місце попередня змова, вибув розподіл ролей і ознаки діяльності організованої групи. Виходячи зі способу, можна у визначеній мірі прогнозувати подальшу поведінку злочинця, висувати обґрунтовані версії про подію та інші обставини вчинення кримінального правопорушення.

Саме цей вид кримінальних правопорушень зазвичай вчиняється на професійній основі, а характер протиправних дій носить ознаки злочинних технологій. Так, «сьогодні злочинцями вироблено ефективні технології ведення незаконного грального бізнесу, які дозволяють уникати кримінальної відповідальності справжнім організаторам: організатор або його довірена особа підбурює іншу особу (виконавця) до вчинення цього кримінального правопорушення або дає згоду на використання нею свого майна для незаконного грального бізнесу на певних умовах. Такими умовами є: організатор отримує певну плату, виконавець – «заробітну плату» або отримання «надприбутків» понад «гарантовану суму, яку він має віддати організатору, а також під його особисту відповідальність у разі викриття злочину (але можливо за умови сплати штрафу за нього організатором). Всі ці домовленості здебільшого є усними, тому довести причетність організатора дуже складно. В іншому випадку може бути документально оформлена оренда приміщення для зберігання» грального або комп'ютерного обладнання організатора, тоді у разі викриття злочинної діяльності, він повертає таке обладнання, адже заявляє, що він його там лише зберігав, а виконавець самовільно його почав використовувати. Таким чином, організатор уникає кримінальної відповідальності, повертає собі обладнання, яке потім знову «здає в оренду чи передає на зберігання» новому виконавцю (Васильєва, 2018, с. 102).

• *Чи не намагалися винуваті особи приховати, хоча б тимчасово, підготовку до вчинення незаконного грального бізнесу, а також власне його вчинення?*

У залежності від того, наскільки ретельно буде досліджена ця обставина, залежить перевірка версій про те, хто саме брав участь у вчиненні злочину, яка кількість осіб брала участь у вчиненні злочину, чи має місце діяльність «реального» організатора грального бізнесу, а також встановлення цілей і мотивів тих чи інших дій. Типові способи приховування описані нами в попередньому розділі, кожен з них залишає певні сліди, які дозволяють висунути версії щодо того, хто міг ще брати участь у цього вчиненні чи сприяв вчиненню цього кримінального правопорушення.

• *Які знаряддя були використані для вчинення незаконного грального бізнесу: гральне обладнання, спеціальне програмне забезпечення, комп'ютерні технології, мережа Інтернет, а також чи мажувалося це обладнання під законне?*

Від встановлення вказаних обставин залежить і ступінь суспільної небезпеки цього злочину, доступність азартних ігор, суспільно-небезпечний вплив для населення.

Зокрема, вчинення незаконного грального бізнесу шляхом створення грального закладу з класичним гральним обладнанням дає доступ до азартних ігор значно меншій кількості населення, ніж створення спеціального сайту в мережі Інтернет, де надається доступ до азартних ігор невизначеній кількості осіб, включаючи неповнолітніх та лудоманів. Сьогодні незаконний гральний бізнес супроводжується і незаконною рекламою на різних вебресурсах, які не мають статусу медіа, а тому не виконують вимоги Закону України «Про рекламу». Якщо злочинці ще й рекламували таким чином свою діяльність з активним посиленням на переходом на вебсайт, то і суспільна небезпека такого діяння зростає.

• *Хто був гравцем в азартні ігри?*

Важливо встановити якісні й кількісні характеристики гравців. Іншими

словами, необхідно не просто з'ясувати кількість гравців в даному гральному закладі, але і те, чи був дозволений доступ неповнолітнім до азартних ігор, чи багато залежних від азартних ігор гравців грало в азартні ігри. Ці особи потім можуть бути залучені як свідки до кримінального провадження і надати важливу інформацію про інші обставини, що мають значення для розслідування. Крім того, у разі встановлення фактів допуску неповнолітніх до азартних ігор, дії злочинців може бути кваліфіковано додатково за ст. 304 КК України (втягнення неповнолітніх у зайняття азартними іграми).

• *Що було місцем вчинення незаконного грального бізнесу?*

Місце вчинення цього злочину нерозривно пов'язане зі способом його вчинення, в тому числі з бажанням приховати вчинення злочину. Досить часто злочинці приховують гральний заклад під виглядом законного закладу (Інтернет-клубу, спортивного клубу) або встановлюють спеціальний режим його роботи чи застосовують певні засоби мажкування.

Якщо ж цей злочин вчиняється з використанням мережі Інтернет, виявити місце події буває вкрай складно, або і неможливо, оскільки у цьому випадку практикується створення ігрового серверу за кордоном і реєстрація доменного імені на компанію, яка зареєстрована в офшорних зонах. У такому випадку доцільно вжити заходів для блокування доступу до цього вебсайт для користувачів на території України, що можна зробити в кримінальному провадженні, звернувшись до НКЕК (Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку) або шляхом звернення до органу, який сьогодні регулює гральний бізнес – Державного агентства України «Плей Сіті» без кримінального провадження, але вказаний орган також має звертатись до НКЕК.

• *Які часові межі вчинення незаконного грального бізнесу: коли було організовано гральний бізнес і яка тривалість проведення азартних ігор у ньому?*

Можливий певний розрив у часі між створенням грального закладу і проведенням азартних ігор у ньому. Це часто обумовлене бажанням якомога краще приховати вчинення злочину і певний час здійснювати зовні законну господарську діяльність. Часто такий розрив пов'язаний з відшукуванням осіб, які можуть стати «номінальними» організаторами грального бізнесу. Від давності та тривалості злочинної діяльності залежить і питання застосування законодавства, яке було чинне на момент вчинення цього злочину, адже ст. 203-2 КК України зазнавала періодичних змін.

У будь-якому випадку в залежності від слідчої ситуації, що складається на тому чи іншому етапі розслідування, визначається ступінь повноти дослідження цього питання. Детектив повинен вирішити, на скільки точно можуть і повинні бути встановлені часові межі вчинення незаконного грального бізнесу.

• *Чи мав організатор азартних ігор коли-небудь ліцензію на організацію та проведення певних видів азартних ігор?*

Після легалізації грального бізнесу в 2020 році перші ліцензії було видано в 2021 році, а в 2023–2024 мали місце анулювання ряду ліцензій КРАІЛ за допущені організаторами порушення законодавства, зв'язки з державою-агресором, надання недостовірної інформації на етапі подання заяви на ліцензію або ж за власною заявою організаторів. Тому слід звернути увагу, що з дати легалізації грального бізнесу організація або проведення азартної гри, почали визнаватися кримінально караними не лише у випадку проведення їх без відповідної ліцензії, а і у тих випадках, коли, вказана діяльність здійснювалася з використанням ліцензії, яка анульована або строк якої сплив, а так само, коли ліцензія була отримана незаконно від іншого суб'єк-

та господарювання чи наприклад під час оскарження до суду рішення КРАІЛ про анулювання ліцензії, що набрало чинності. «У випадку, коли організація та проведення азартних ігор здійснювалися з ліцензією, однак з порушенням порядку її видачі чи закінченням строку її дії або, наприклад, з отриманням ліцензії на діяльність, на яку отримати останню неможливо чи особою, яка не має права її отримувати, то така діяльність, за своєю суттю хоч і порушує ліцензійні умови та є незаконною, водночас кримінально-караною її визнати не можна. Пояснюється вказана теза тим, що чинне кримінальне законодавство сьогодні не містить положень, які б встановлювали відповідальність за зайняття забороненими видами господарської діяльності» (Начиняний, 2025, с. 101).

Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Ця група обставин передбачає встановлення *суб'єкта* (фізична, осудна особа віком від 14 років), за можливістю – його персоніфікаційні дані (прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження і проживання), громадянство.

Якщо незаконний гральний бізнес вчинено у складних формах співучасті (тобто з розподілом ролей), то слід встановити у фактичних діях кожного співучасника юридичні ознаки визначеного виду співучасника, що встановлені ст. 27 КК України. При цьому слід враховувати, що зазвичай співучасниками є «реальний» організатор грального бізнесу, «номінальний» організатор грального бізнесу, та виконавці злочину, зокрема, працівники грального закладу. Ми вже описували, що використання злочинних технологій без документального оформлення відносин між «реальним» і «номінальним» організаторами грального бізнесу зазвичай не дозволяє довести причетність «реального» організатора, який є справжнім власником бізнесу. Але може мати місце ситуація, коли «ре-

альний» організатор» просить повернути певне обладнання, стверджуючи, що передав його на зберігання або орендував приміщення для його зберігання без наміру використання, тоді довести його причетність можуть допомогти показання свідків (окремих працівників грального закладу, які не брали участь у проведенні азартних ігор, працівників постачальників певних товарів у гральний заклад (напоїв, продуктів харчування) або осіб, які працюють чи проживають поряд.

• *Хто вчинив кримінальне правопорушення?*

Це головна обставина, що підлягає з'ясуванню в процесі розслідування кримінального правопорушення. Повинна бути встановлена кількість правопорушників, прізвище, ім'я і по батькові кожного, стать, вік та інші анкетні дані. Також необхідно одержати дані про особу кожного зі злочинців для відповіді на питання про причини, справжні цілі й мотиви протиправної поведінки тощо. Крім того, повинні бути досліджені й ті зв'язки, що поєднували злочинців та без з'ясування яких неможливо правильно визначити роль кожного в злочинній групі взагалі, й у вчиненні розслідуваного кримінального правопорушення зокрема. В остаточному підсумку повинна бути створена достовірна інформаційна модель злочинця, що необхідна як для його встановлення, розшуку, вибору тактики роботи з ним, так і для оцінки його небезпеки і призначення йому справедливого покарання.

• *Скільки осіб брало участь у вчиненні незаконного грального бізнесу?*

Злочинці, як правило, не беруть у групу людей, участь яких у вчиненні кримінального правопорушення не викликана необхідністю. Якщо злочин вчиняється шляхом створення класичного невеликого грального закладу (залу гральних автоматів), як правило, співучасники не залучаються, а організатор пізніше наймає на роботу працівників, які не є співучасниками, які об'єдналися за попередньою

змовою. Проте у разі створення великого грального закладу (казино, Інтернет клубу тощо) необхідним є залучення працівників, які проводитимуть азартні ігри. Коли ж планується створення мережі гральних закладів, необхідним є створення організованої злочинної групи, кожен з учасників якої відповідатиме за певний етап вчинення злочину. Для визначення ролі кожного зі злочинців і ступеня його відповідальності важливо точно встановити, хто саме брав участь на тому чи іншому етапі вчинення злочину і чи мала місце попередня змова таких осіб.

• *Якщо кримінальне правопорушення вчинено групою осіб, яку роль виконувала кожна з цих осіб, чи була група організованою, на якій території діяла?*

Ця обставина важлива для правильної кваліфікації вчиненого, адже ч. 2 ст. 203-2 КК України передбачає кваліфікований склад кримінального правопорушення за ознакою: «за попередньою змовою групою осіб». Як ми зазначали в розділі про криміналістичну характеристику, якщо організатор самостійно все організовує і забезпечує діяльність закладу, а працівників лише наймає на роботу для виконання певних дій, тоді ознаки «за попередньою змовою» не буде.

Результат дослідження цих обставин дозволяє зрозуміти дійсний ступінь небезпеки злочинної групи, що вчинила цей злочин, можливе створення ними інших гральних закладів.

• *Яка основна мета й мотиви протиправних дій?*

Оскільки незаконний гральний бізнес є злочином у сфері господарської діяльності, його вчинення завжди має на меті отримання прибутку, а мотиви завжди будуть корисливим. Проте прибуток організатора грального бізнесу і працівників грального закладу, які надають доступ до азартних ігор, є різними. Для організатора мета – отримання значних прибутків від вчинення незаконної діяльності, усвідомлення її злочинності та бажання отримати якомога біль-

ші прибутки від діяльності незаконних закладів. Для працівників цей прибуток полягає в отриманні заробітної плати від виконання певної роботи чи оформлення бізнесу на себе або певних елементів бізнесу.

Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. Наразі диспозиція статті сформульована таким чином, що склад кримінального правопорушення є формальним і не вимагає встановлення наслідків у вигляді заподіяної шкоди. Тому детективи БЕБ України не встановлюють потерпілих від цього злочину і не встановлюють вид і розмір заподіяної шкоди.

Але вченими не заперечується той факт, що вчинення незаконного гравального бізнесу є причиною заподіяння не лише матеріальної шкоди гравцям в азартні ігри, але й іншим особам – членам сім'ї гравця, оскільки для участі в азартних іграх ним використовується майно, нажите ними спільно (Топорецька, 2011, с. 111). Цей злочин також завдає фізичної шкоди гравцям, оскільки азартні ігри формують залежність і призводять до неконтрольованих проявів гри, що може призвести до розвитку ігрової залежності – психічної хвороби.

Далі спробуємо обґрунтувати запропоновану вище пропозицію. В першу чергу, варто зазначити про те, що схожа теза міститься у багатьох наукових роботах із проблематики незаконної організації та проведення азартних ігор. Так, наприклад, в одному із своїх досліджень, О.О. Дудоров вказує, що положення ст. 203-2 КК бажано доповнити такою ознакою, як отримання доходу у великих розмірах чи іншої подібної криміноутворювальною ознакою, і це має стати окремою темою дискусії (Дудоров, 2021, с. 144). Також, на думку науковця, така ознака, як дохід у великому розмірі, виступає якісним показником, який характеризує масштаби злочинної поведінки, і фактично не відволікаючи зусилля правоохоронців на незначні, дрібні та не-

суттєві прояви такої поведінки дозволяє зосереджувати увагу на суспільно небезпечних формах нелегального бізнесу у сфері азартних ігор.

Так, Є.Ю. Драчевський, не погоджуючись із формулюванням вказаного кримінального правопорушення як матеріального за своїм складом, наполягає у своїх публікаціях на тому, що розглядуваним посяганням притаманний надзвичайно високий ступінь та характер (зокрема, іде мова про його багатооб'єктність) суспільної небезпеки, а відтак кримінально караними мають визнаватися будь-які їхні прояви. При цьому розміри отриманих від їх вчинення доходів не повинні впливати на кримінально-правову кваліфікацію. Натомість, розмір отриманого доходу може і повинен впливати не на кваліфікацію, а на диференціацію кримінальної відповідальності (2021, с. 62)

Тому важливим є вдосконалення статті 203–2 КК України та передбачення можливості встановлення заподіяної шкоди.

Обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження.

Ст. 203–2 КК України передбачає такі кваліфіковані склади кримінального правопорушення: повторність (вчинені особою, раніше судимою за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор чи лотерей) або попередня змова (за попередньою змовою групою осіб).

Якщо мала місце злочинна технологія, яка реалізувалась через створення злочинної організації чи злочинної спільноти, то матиме місце додаткова кваліфікація діяння за ст. 255 КК України. Наприклад, така кваліфікація мала місце в діяльності злочинної організації, яка проводила як законні, так і незаконні

азартні ігри. Так, в кримінальному провадженні, яке розслідувалось за ст. 255 КК України, встановили: *«до цієї організації входили особи, які відповідали за: підшукування осіб для реалізації злочинного плану для вчинення особливо тяжких злочинів у сфері зайняття гральним бізнесом за допомогою веб – ресурсів; здійснення контролю за діями інших учасників злочинної організації; надання вказівок іншим учасникам злочинної організації, з метою забезпечення конспірації діяльності злочинної організації; забезпечення (у тому числі фінансове) діяльності інших учасників злочинної організації; здійснення маркетингової діяльності (купівлю реклами); забезпечення технічного обслуговування веб – ресурсу з надання послуг у сфері азартних ігор; здійснення переведення в готівку грошових коштів отриманих від діяльності веб – ресурсу з надання послуг у сфері азартних ігор від гравців; здійснення верифікації користувачів веб – ресурсу; погодження виведення коштів; – створення юридичної особи з метою подальшого отримання ліцензії КРАІЛ для веб – ресурсу з надання послуг у сфері азартних ігор; підшукування особи, яка буде призначена директором зазначеної юридичної особи та багато іншого»* (Ухвала, 2023).

Кримінальне провадження закривається згідно ст. 284 КПК України, якщо: встановлена відсутність події кримінального правопорушення; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Учасники кримінального провадження мають пра-

во заявляти клопотання прокурору про закриття кримінального провадження за наявності передбачених цим пунктом підстав; не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі; втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння; помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 цієї частини, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалось з дотриманням вимог щодо підслідності. Учасники кримінального провадження мають право заявляти клопотання слідчому, дізнавачу, прокурору про закриття кримінального провадження за наявності передбачених цим пунктом підстав; після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового

розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи (КПК, 2012).

Зокрема, декриміналізація ст. 203 КК України призвела до закриття значної кількості проваджень про зайняття гральним бізнесом, які були порушені в момент, коли не існувало спеціальної статті 203–2, яка передбачає кримінальну відповідальність саме за цей злочин.

Після легалізації грального бізнесу у 2020 році зміна диспозиції статті 203–2 КК України також призвела до декриміналізації окремих діянь шляхом звуження об'єктивної сторони кримінального правопорушення і закриття кримінальних проваджень. Так, зокрема, у 2021 році було відкрито 267 проваджень за ст. 203-2 КК України, а закрито рекордну кількість справ – 464 (Єдиний звіт, 2021).

Так, тут слід звернути увагу на позицію Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі №№ 554/3311/20, де Суд зазначив, що: «Законом № 768-IX такі приписи стосуються законодавчої заборони на незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор без отримання відповідної ліцензії, випуск та проведення лотерей не оператором лотерей, організації та функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей в мережі Інтернет. У даному випадку має місце обмеження відповідальності особи шляхом конкретизації в бік звуження форми вчинення кримінального правопорушення, а не повна декриміналізація. У кожному конкретному кримінальному провадженні за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203-2 КК, до 13 серпня 2020 року, суду необхідно оцінювати пред'явлене особі органом досудового розслідування обвинувачення та встановлені обставини в судовому провадженні на наявність або відсутність

в діях особи ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 203-2 КК в редакції Закону № 768-IX, з урахуванням положень ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК» (Постанова, 2022).

Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України, а також на підставі закону України про амністію чи акта помилування. Значна кількість осіб також була звільнена від покарання за вчинення тоді ще зайняття гральним бізнесом на підставі Закону України «Про амністію у 2011 році».

Висновки і перспективи подальших досліджень

Початок досудового розслідування незаконної діяльності у сфері організації або проведення азартних ігор має складний та багатогранний характер, що зумовлено високою латентністю цього злочину, різноманіттям способів його вчинення, використанням сучасних технологій та систематичним маскуванням під законну діяльність. Законодавче регулювання, зокрема ст. 214 КПК України, встановлює обов'язок слідчого або прокурора реєструвати будь-яку заяву чи повідомлення про можливе кримінальне правопорушення та негайно починати розслідування, що забезпечує невідворотність реагування держави на факти незаконного грального бізнесу.

Таким чином, кримінальне провадження про незаконний гральний бізнес може бути розпочате на підставі заяви чи повідомлення про вчинення цього злочину або ж самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення цього злочину. Такі заяви чи повідомлення можуть надходити від громадян, які проживають поряд з гральним закладом; членів сімей та родичів самих гравців в азартні ігри з метою припинити їх участь у цьому; конкурентами по «бізнесу»; «номінальними» організаторами грального бізнесу чи працівниками грального закладу. Самостійне

виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення незаконного грального бізнесу зазвичай відбувається в результаті: безпосередньої діяльності слідчого (зокрема у випадку розслідуванням ним інших злочинів); отримання інформації від оперативно-розшукових органів в результаті проведення ними ОРД; отримання інформації від органів безпеки в результаті проведення ними розвідувальної діяльності чи розслідування злочинів проти держави; отримання інформації з інших джерел (медіа, повідомлення в мережі Інтернет, оголошення тощо).

Предмет доказування охоплює встановлення події злочину, способу його вчинення, форми організації, ролей співучасників, використаного обладнання, місця та часу вчинення, а також з'ясування особи організатора, мотивів та тривалості протиправної діяльності. Окреме місце відведено питанню відмежування азартних ігор від неазартних, що часто викликає складнощі у правозастосовній практиці.

Важливою є проблема маскуванню злочинної діяльності та використання

технологій, що ускладнює встановлення фактичних місць провадження азартних ігор, особливо в інтернет-середовищі. У таких випадках значення набувають заходи щодо блокування доступу до нелегальних сайтів та взаємодія із регулятором грального ринку.

У цілому успішність розслідування незаконного грального бізнесу залежить від своєчасності реагування на повідомлення про злочин, повноти зібраної первинної інформації, правильної кваліфікації діяння та системного аналізу всіх обставин, що становлять предмет доказування. Уміння детектива всебічно оцінити джерела інформації, побудувати реалістичні версії, виявити справжніх організаторів та взаємодіяти з іншими органами забезпечує ефективність протидії цьому виду кримінальної діяльності.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Pohoretskyi, M., Toporetska, Z., Vazhynskyi, V., Slobodian, I., & Yevsieiev, D. (2024). Investment in the Ukrainian gambling market in wartime. *Amazonia Investiga*, 13(82), 288–297. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.82.10.23>
- Васильєва Д. О. Злочинні технології грального бізнесу: способи вчинення злочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 3. Т. 2. С. 102–107.
- Вознюк А. А., Пиняга Р. О. Характеристика осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом. *Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ*. 2012. № 4 (1). С. 96–102.
- Григор'єва М. Є. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Крим. право та кримінологія». Харків, 2007. 20 с.
- Досудове розслідування кримінальних справ: навч. – практ. посібник/ за заг. ред. Ю. М. Грошевого. Х.: Фінн, 2009. 328 с.
- Драчевський Є. Ю. Напрямки вдосконалення кримінально-правової норми. про незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 КК України). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 52 С. 62–66.
- Дудоров О. О. Кримінальна відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 144–152
- Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- Закон України «Про амністію у 2011 році» від 8 липня 2011 року № 3680-VI. *Голос України*. 2011. № 135–136.
- Зеленецький В. С. Возбуждение уголовного дела. Х., 1998. 340 с.
- Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України: наказ Бюро

економічної безпеки України від 23 березня 2022 року № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472--22#Text>.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651--17#n860>.

Макаренко В.С. Поняття та соціальна небезпека грального та незаконного грального бізнесу. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 77–83.

Начиняний Д.С. Кримінальна відповідальність за порушення порядку проведення азартних ігор та лотерей в Україні. Дис. докт. філос. 081-Право. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2025. 225 с.

Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів: Вища школа, 1978. 111 с.

Погорецький М.А., Топорецька З.М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі досудового розслідування зайняття гральним бізнесом. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3. С. 215–225

Погорецький М.А., Топорецька З.М. Виявлення зайняття гральним бізнесом оперативно-розшуковими підрозділами. *Юрист України*. 2014. № 1. С. 34–38.

Погорецький М.А., Топорецька З.М. Розслідування зайняття гральним бізнесом: процесуальні й криміналістичні засади: монографія. К.: Алерта, 2015. 250 с.

Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Генерального прокурора 30 червня 2020 року № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905--20#Text>.

Постанова ККС ВС від 25 липня 2022 у справі № 554/3311/20 (провадження № 51–2126кмо21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105482301>.

Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849--20#Text>.

Розслідування зайняття гральним бізнесом: навчальний посібник / колектив авторів; за заг. ред. М.А. Погорецького. К.: Алерта, 2015. 176 с.

Рябчук С.В. Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 218 с.

Савченко А.В. Кримінально-правова кваліфікація незаконних азартних ігор. *Адвокат*. 2010. № 1 (112). С. 40–44.

Топорецька З.М. Види грального бізнесу як об'єкта публічного управління. *Юридична наука*. 2020. № 12 (114). С. 103–114.

Топорецька З.М. (б) Використання слідчим допомоги ЗМІ при виявленні та розслідуванні фактів зайняття гральним бізнесом. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. № 1/2014. С. 187–195.

Топорецька З.М. Гральний бізнес як один з основних видів діяльності організованих злочинних угруповань. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 134–141.

Топорецька З.М. Особливості початку кримінального провадження по фактах зайняття гральним бізнесом. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 119–125.

Топорецька З.М. (а) Прокурорський нагляд за законністю початку досудового розслідування у кримінальному провадженні про зайняття гральним бізнесом. *Актуальні проблеми виявлення та припинення злочинів: матеріали круглого столу (Київ, 27 листопада 2014 року)*. К.: ФОП Кандиба Т.П., 2014. С. 180–181.

Топорецька З. Особа потерпілого від грального бізнесу. Механізм формування лудоманії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (юридичні науки)*. 2011. № 89/2011. С. 111–113.

Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 24 квітня 2023 року у справі № 752/13094/22, кримінальне провадження № 12022100000000468. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111490587>.

Ухвала слідчого судді Печерського районного суду м. Києва 9 лютого 2024 року у справі № 757/7804/24-к, провадження № 72022105000000001. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117129529>.

REFERENCES

Pohoretskyi, M., Toporetska, Z., Vazhynskyi, V., Slobodian, I., & Yevsieiev, D. (2024). Investment in the Ukrainian gambling market in wartime. *Amazonia Investiga*, 13(82), 288–297. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.82.10.23>.

Vasilyeva D.O. (2018) Criminal technologies of the gambling business: ways of committing a crime. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 3 (2), 102–107.

Voznyuk A.A., Pynyaga R.O. (2012) Characteristics of persons who commit crimes related to gambling. *Bulletin Kharkiv National University of Internal Affairs*, 4 (1), 96–102.

- Grigor'eva M. E. (2007) Exemption from criminal liability in connection with effective remorse: author's abstract of dissertation for the degree of candidate of legal sciences: speciality 12.00.08 «Criminal law and criminology». Kharkiv, 20 p.
- Pre-trial investigation of criminal cases: educational-practical manual (2009) edited by Yu. M. Groshevy. Kh.: Finn, 328 p.
- Drachevsky E. Yu. (2021) Directions for improving the criminal law norm. on illegal activities in the organization or conduct of gambling, lotteries (Article 203–2 of the Criminal Code of Ukraine). *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 52, 62–66.
- Dudorov O. O. (2021) Criminal liability for illegal activities in the organization or conduct of gambling, lotteries: analysis of legislative novelties. *Legal Scientific Electronic Journal*, 5, 144–152
- Single report on criminal offenses for January–December 2021. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- On Amnesty in 2011 (2011): Law of Ukraine dated July 8, 2011 No. 3680-VI. Voice of Ukraine. 2011. No. 135–136.
- Zelenetsky V. S. (1998) Initiation of a criminal case. Kh., 340 p.
- Instructions (2022) on the procedure for accepting, registering and considering applications and reports on criminal offenses attributed by law to the jurisdiction of the Bureau of Economic Security of Ukraine: Order of the Bureau of Economic Security of Ukraine dated March 23, 2022 No. 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22#Text>.
- Criminal Procedure Code of Ukraine (2012): Law of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n860>.
- Makarenko V. S. (2019) The concept and social danger of gambling and illegal gambling business. *Scientific notes. Series: Law*, 7, 77–83.
- Nachyanyi D. S. (2025) Criminal liability for violation of the procedure for conducting gambling and lotteries in Ukraine. Dissertation. Doctor of Philosophy. 081-Law. Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 225 p.
- Nor V. T. (1978) Problems of theory and practice of judicial evidence. Lviv: Higher School, 111 p.
- Pogoretskyi M. A., Toporetska Z. M. (2013) Using materials of operational-detective activity at the initial stage of pre-trial investigation of gambling. *Fight against organized crime and corruption (theory and practice)*, 3, 215–225.
- Pogoretskyi M. A., Toporetska Z. M. (2014) Detection of gambling by operational-detective units. *Lawyer of Ukraine*, 1, 34–38.
- Pogoretskyi M. A., Toporetska Z. M. (2015) Investigation of gambling: procedural and forensic principles: monograph. K.: Alerta, 250 p.
- Regulations on the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the Procedure for Its Formation and Maintenance (2020): Order of the Prosecutor General of June 30, 2020 No. 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.
- Resolution (2022) of the Supreme Court of the Kyrgyz Republic dated July 25, 2022 in case No. 554/3311/20 (proceedings No. 51–2126кмо21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105482301>.
- On the media (2022): Law of Ukraine dated December 13, 2022 No. 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
- Investigation of Gambling Business (2015): Textbook / Authors; under the general editorship of M. A. Pohoretsky. K.: Alerta, 176 p.
- Ryabchuk S. V. (2018) Criminological characteristics and prevention of gambling business: dissertation ... candidate of law. Kharkiv, 218 p.
- Savchenko A. V. (2010) Criminal and legal qualification of illegal gambling. *Lawyer*, 1 (112), 40–44.
- Toporetska Z. M. (2020) Types of gambling business as an object of public administration. *Legal science*, 12 (114), 103–114.
- Toporetska Z. M. (2014b) Use of mass media assistance by investigators in identifying and investigating facts of gambling business. *Bulletin of the Chernivtsi Faculty of the National University «Odesa Law Academy»*, 1/2014, 187–195.
- Toporetska Z. M. (2017) Gambling business as one of the main types of activity of organized criminal groups. *Bulletin of criminal proceedings*, 1, 134–141.
- Toporetska Z. M. (2015) Peculiarities of initiation of criminal proceedings on the facts of occupation in the gambling business. *Bulletin of criminal proceedings*, 1, 119–125.
- Toporetska Z. M. (2014a) Prosecutorial supervision over the legality of the initiation of pre-trial investigation in criminal proceedings on occupation in the gambling business. Current problems of detecting and stopping crimes: materials of the round table (Kyiv, November 27, 2014). K.: FOP Kandyba T.

UDC 343.98

Toporetska Zoriana Mykolaivna – Doctor in Law, Associate Professor,
Chief Researcher of
Scientific Laboratory No. 1 of the Scientific
and Organizational Center of the National Academy
of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2441-4852>
zoriana_t@ukr.net

Beginning of pre-trial investigation and circumstances subject to proof in criminal proceedings on illegal activities in the field of organizing or conducting gambling

The purpose of the article is a comprehensive forensic analysis of the features of the initial stage of pre-trial investigation of illegal activities in the field of organizing or conducting gambling, aimed at establishing forensic patterns of the emergence, accumulation, recording and use of primary information about the crime, as well as at the formation of optimal methodological approaches to documenting the trace picture of this type of illegal activity. The article reveals the specifics of the sources of primary information, among which the statements and reports of citizens, data from operational and investigative activities, the results of independent detection of the offense by law enforcement agencies, as well as electronic data and digital traces inherent in modern online gambling, dominate. Particular attention is paid to the forensic significance of methods of masking illegal gambling establishments, the use of specialized software, technical means of remote access, server infrastructure, as well as payment services that allow organizers to hide the real volume of activity and complicate the extraction of relevant evidence at the initial stage of the investigation. The content of the subject of evidence in cases of this category is analyzed, which includes establishing the method of committing the crime, the structure and roles of participants in organized groups, the mechanism of functioning of gambling platforms and the nature of material, electronic and logical traces that require immediate search and fixation. Key problems associated with the high latency of the illegal gambling business, the mobility of its technical elements, the transnationality of the online infrastructure, as well as the complexity of localizing the place of commission of the offense in the digital environment are outlined. Based on the results obtained, forensic recommendations are formulated to optimize the tactics of initial investigative actions, increase the efficiency of legalization of operational information, and ensure proper documentation of the structure and mechanism of functioning of illegal gambling services. The proposed provisions are of great importance for improving the methodology of investigation of this type of crime and can be used in further scientific research and practical activities of pre-trial investigation bodies.

Keywords: *initiation of criminal proceedings, circumstances subject to proof, gambling business, gambling, criminal proceedings.*